

Ю. А. Хоптяр

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

З ІСТОРІЇ КАФЕДРИ АРХІВОЗНАВСТВА, СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ТА ПРАВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН (1952-2017 рр.)

Досліджується процес утворення, становлення та розвитку сучасної кафедри архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін, встановлюється викладацький склад кафедри, науково-дослідні, навчально-методичні здобутки.

Ключові слова: дослідження, вчені, кафедра, історичний факультет, викладацький склад, реорганізація, наукові праці, наукові конференції.

Структурні підрозділи історичного факультету разом відіграють визначальну роль в організації навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи та інших напрямків діяльності, тому дослідження їх походження, становлення, реорганізації зокрема, має чимале значення у вивченні історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка взагалі.

Сучасна кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін упродовж багатьох років за рядом показників, у тому числі науково-дослідної роботи, займала одне із лідируючих місць. В історії університету вона має своє походження, що пов'язане з утворенням, назвами, складом, показниками та іншим.

Витоки кафедри поринають у 1952 р. коли, внаслідок поділу існуючої **кафедри історії**, утворилось два підрозділи: кафедра загальної історії та **кафедра історії народів Росії**. Першим завідувачем кафедри історії народів Росії став ректор Кам'янець-Подільського педагогічного інституту імені В.П. Затонського, кандидат історичних наук, доцент І.С. Зеленюк.

В середині 1950-х рр. інститут, як і вся УРСР, пережив чергову хвилю репресій. Це виявилось в закритті історичних факультетів у Житомирському, Ніжинському і Чернівецькому педінститутах. Не обминув цієї лихого долі й історичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту [4, с.150]. Через «скорочення штатів» у 1956 р. за розпорядженням Міністерства освіти УРСР історичний факультет педінституту припинив свою роботу, при цьому історикам четвертокурсникам дали можливість закінчити інститут, а студентів-істориків молодших курсів перевели до Станіславівського педінституту [1, с.5]. В зв'язку з цим кафедру історії народів Росії знову об'єднали з кафедрою загальної історії у **кафедру історії** [2, с.18].

Лише у 1964 р. в складі історико-філологічного факультету рішенням того ж Міністерства освіти УРСР відновили історичний відділ, а з ним і кафедру історії [2, с.18]. Викладання історичних дисциплін тоді забезпечували молоді кандидати історичних наук: М.Ф. Александра, І.С. Винокур, Л.А. Коваленко А.О. Копилов, Ф.А. Петляк, О.Д. Степенко. Завідувачем був призначений кандидат історичних наук Л.А. Коваленко, який у 1965 р. здобув учений ступінь доктора історичних наук [2, с.19-20; 4, с.170].

В середині 1960-х рр. викладацький колектив К-ПДІ поніс важку втрагу. У грудні 1966 р. трагічно загинув перший завідувач кафедри історії народів Росії, ректор К-ПДІ І.С. Зеленюк (1909-1966) [2, с.20].

На початку травня 1968 р., Рада Кам'янець-Подільського педагогічного інституту імені В.П. Затонського ухвалила рішення про поділ історико-

філологічного факультету на два самостійних. У зв'язку з відновленням роботи історичного факультету уже наступного 1969 р. кафедра історії зазнала чергової реорганізації і на її базі утворилося одразу дві: **кафедра історії СРСР і УРСР** (завідувач – Іон Срулевич Винокур) і загальної історії (завідувач – Леонід Антонович Коваленко). Завідувачем кафедри І.С. Винокур працював до 2005 р. (36 років). На кафедрі історії СРСР і УРСР на той час працювали викладачі: доценти І.С. Винокур, П.Ф. Щербина, М.Ф. Довгань [2, с.20], О.Д. Степенко [4, с.440], Ю.М. Тарасов [4, с.474], асистенти В.А. Радіоненко [2, с.20], Б.М. Кушнір [4, с.266], старший лаборант А.Ф. Гуцал [4, с.120].

Викладачі кафедри активно займалися не тільки навчально-виховною, але й науково-дослідною роботою тому уже в 1970-х рр. побачили світ солідні монографічні праці: І.С. Винокур «Історія та культура черняхівських племен» (1972), «Давні слов'яни на Дністрі» (1977), П.Ф. Щербина «Судебная реформа на Правобережній Україні» (1974) [2, с.22].

Крім того у 1971 р. за ініціативою Інституту історії АН УРСР та головної редакції Української радянської енциклопедії АН УРСР з видавництва вийшло масштабне історико-краєзнавче видання «Історія міст і сіл УРСР» у 26-ти томах. Серед багаточисельного авторського колективу знаходилися і викладачі кафедри історії СРСР і УРСР. Свої публікації до «Історії міст і сіл УРСР. Хмельницька область» подали: І.С. Винокур [11, с.297-323; 576-583], О.Д. Степенко [11, с.200-209], В.А. Радіоненко [11, с.226-231], Б.М. Кушнір [11, с.324-332; 583-591].

У другій половині 1970-х – початку 1980-х рр. поступово зростала чисельність викладацького складу кафедри історії СРСР і УРСР. У 1977 р. після закінчення навчання у К-ПДПП, був залишений працювати на посаді старшого лаборанта кафедри М.Б. Петров [5, с.348]. Завершивши навчання в аспірантурі у 1978 р. до колективу кафедри повернувся уже на посаду асистента А.Ф. Гуцал [4, с.120]. В жовтні 1979 р. ректор К-ПДІ А.О. Копилов запросив на роботу на посаду асистента кафедри О.М. Завальнюка [5, с.153]. Крім того, до викладацької роботи приступили історики О.Т. Щур (1981 р.) [5, с.620], В.І. Якубовський (1984) [5, с.631] та І.І. Щегельський. З кафедри суспільних дисциплін у 1984 р. перейшов І.В. Рибак [5, с.404].

Одним із пріоритетних напрямків роботи кафедри у 1960-80-ті рр. були перманентні археологічні розкопки, які очолював професор І.С. Винокур за участі А.Ф. Гуцала, М.Б. Петрова, В.Ф. Мегея, І.І. Щегельського та інших. Практично це були постійнодіючі експедиції що досліджували проблему літописних давньоруських міст Поділля і Південно-Східної Волині (Бакота, Губин, Ізяслав, Кам'янець-Подільський, Полонне та інших). Починаючи з 1963 р., І.С. Винокур присвятив 17 літніх польових сезонів комплексному вивченню адміністративного центру Пониззя XII-XIII ст. – літописній Бакоті і завершив свою працю виданням, тепер уже відомої, книги «Бакота» (співавтор П.А. Горішний), яка здобула визнання і популярність серед широкого загалу громадськості та науковців [4, с.73]. Чимало польових сезонів було пов'язано з дослідженням поселення східних слов'ян V-VIII ст. н.е. поблизу с. Бернашівка Могилів-Подільського району Вінницької області. Одним із важливих результатів цих досліджень стало відкриття першої в Європі ювелірної майстерні слов'ян середини I тис. н.е. За матеріалами цих досліджень пізніше була опублікована спеціальна монографія «Слов'янські ювеліри Подністров'я» [3, с.10]. На початку 1980-х рр. І.С. Винокуру, разом з М.Б. Петровим пощастило дослідити і зафіксувати залишки двоповерхового міського будинку XII-XIII ст. у Старому місті Кам'яця-Подільського. Цим було підтверджено функціонування міського давньоруського поселення XII-XIII ст. у місті над р. Смотрич [3, с.11].

Кафедра СРСР і УРСР розширювала професійні горизонти підготовки фахівців. У 1979 р. запроваджувалася нова спеціальність «Держава і право», що передбачало підготовку студентів, майбутніх учителів «Правознавства» в середній школі, тому збільшився щорічний прийом студентів до 90 осіб [2, с.23]. У зв'язку з цим навчальний процес збагатився рядом нових правових дисциплін, а кафедра поповнилася фахівцями-правовиками, які утворили на кафедрі секцію права. Так, на кафедрі з 1982 р. почав працювати військовий юрист Філімонов І.С. Він був призначений відповідальним за секцію правовиків до якої входили: В.М. Зінчук, М.А. Зенюк, В.А. Кулінський, І.І. Мозолевський, В.А. Талько, В.О. Коротун, пізніше О.С. Озімовський, С.Б. Почапінський, Ю.А. Хоптяр (1987 р.) [2, с.24].

У 1970-1980-х рр. тривало зростання кваліфікації науково-педагогічних кадрів. У 1978 р. завідувач кафедри І.С. Винокур захистив докторську дисертацію на тему: «Історія та культура черняхівських племен лісостепового Дністро-Дніпровського межиріччя (перша половина I тис. н.е.)». Захист успішно відбувся у Інституті археології АН УРСР [3, с.10]. У тому ж році дисертацію на здобуття вченого ступеню доктора юридичних наук захистив П.Ф. Щербина [4, с.542], а у 1981 р. докторську дисертацію на тему: «Селянська колонізація Південного Уралу періоду феодалізму» вдалося захистити Ю.М. Тарасову [4, с.475]. Кандидатські дисертації захистили М.Ф. Довгань «Діяльність КПУ по виконанню рішень ХХІІ з'їзду КПРС в галузі народної освіти (1961-1965 рр.)» (1971 р.) [4, с.131], О.М. Завальнюк «Селянський аграрний рух на Правобережній Україні (березень 1917 – січень 1918 рр.)» (1980 р.) [5, с.152], І.В. Рибак «Селянські комітети (товариства) взаємодопомоги Української УРСР (1921-1932 рр.)» (1982) [5, с.404], О.Т.Шур «Боротьба комсомольців і молоді Поділля проти німецько-фашистських загарбників в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.» (1983 р.) [5, с.621], В.І. Якубовський «Давньоруські пам'ятки XII-XIII ст. верхів'їв річок Південного Бугу і Случа» (1984) [5, с.631].

У 1981 р. за успіхи, досягнуті в галузях навчально-виховної, науково-дослідної і громадської роботи завідувачу кафедри І.С. Винокура було присвоєно почесне звання «Заслужений працівник вищої школи УРСР» [3, с.10].

Наукові здобутки кафедри поповнили нові монографічні праці професора І.С. Винокура «Історія лісостепового Подністров'я та південного Побужжя» (1985) [2, с.25], О.М. Завальнюк (у співавторстві) «Історіографія Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні» (1987) [5, с.153], І.С. Винокур, А.Ф. Гуцал, В.І. Якубовський «Довідник з археології України...» (1984) [2, с.25] та інші.

Поруч із здобутками кафедра несла і важкі втрати. У 1981 р. пішов з життя М.Ф. Довгань (1924-1981).

Початок 1990-х рр. позначився для кафедри історії СРСР і УРСР новими змінами. Викладачі, студентський загал не залишилися байдужими до процесів, що сколихнули всю країну, призвели до розпаду СРСР та утворення незалежної Української держави. Не дивно, що саме історики вітали зміни в суспільно-політичному житті, пов'язуючи з ними надії на майбутнє. Адже тоді відкривалися широкі можливості дослідження раніше закритих та непопулярних тем, розпочалася робота по ліквідації так званих «білих плям» історії, тепер можна було відкрито говорити й писати про багаторічну боротьбу українців за свою незалежність, про яскраві сторінки українського державотворення, про тих хто віддав життя за незалежність України, проте під тиском тоталітарної комуністичної ідеології були забуті, а їх імена спалюжені та навішані на них ярлики зрадників.

В зв'язку з цим у 13 жовтня 1990 р. за наказом ректора А.О. Копилова на підставі рішення вченої ради, кафедра історії СРСР та УРСР зазнала ре-

організації внаслідок чого утворилася кафедра історії України, а кафедра історії СРСР, після розпаду СРСР 1991 р., дістала нову назву – **кафедра історії Східної Європи та археології**. Такі зміни позначилися на якісному показнику кафедри, адже на утворену кафедру історії України перейшли доценти О.М. Завальнюк, М.Б. Петров, О.Д. Степенко, В.І. Якубовський старші викладачі Б.М. Кушнір та І.І. Щегельський. На звільнені місця у 1990-х рр. на кафедрі прибули: кандидати історичних наук В.С. Прокопчук, В.О. Савчук, асистент А.Б. Турняк (за сумісництвом) [2, с.32], ст. лаборант В.А. Гуцал (1993).

В умовах розбудови незалежної України, йдучи шляхом реформ та оновлення, кафедра історії Східної Європи та археології як головне завдання поставила збереження наукових та освітніх традицій попередніх поколінь. Кандидатську дисертацію на тему: «Селянський рух в Лівобережній Україні (березень 1917 – січень 1918 рр.)» у грудні 1990 р. у Київському університеті імені Т.Г. Шевченка захистив Ю.А. Хоптяр [5, с.556]. У 1993 р. кандидатську дисертацію «Політичні партії і селянство в Правобережній Україні (1905-1907 рр.)» там само успішно захистив О.М. Федьков [2, с.28]. У листопаді 1995 р. вчене звання доцента за плідну науково-педагогічну діяльність отримав Ю.А. Хоптяр [5, с.556].

У 1990-ті рр. вийшли у світ нові монографічні праці кафедральних вчених: І.С. Винокура (у співавторстві) «Буша» (1991), «Бакота» (1995), О.М. Федькова (у співавторстві) «Національний рух України на початку ХХ ст.» (1995), І.В. Рибак «Зіньків в історії Поділля» (1995).

Силами викладачів кафедри видавалося ряд посібників для вчителів, студентів, учнів, серед них: І.С. Винокур, І.В. Рибак (у співавторстві) «Нариси історії Поділля: на допомогу вчителю» (1990), І.С. Винокур (у співавторстві) «Історія України. У трьох частинах» (час. 1, 2 – 1995, част. 3 – 1996), «Історія Поділля і Південно-Східної Волині» (1993), «Давня і середньовічна історія України» (1997) [2, с.30].

У 1992 р. на кафедрі відкрито аспірантуру зі спеціальності «Археологія», а першим аспірантом став В.П. Мегей. У тому ж році до аспірантури за спеціальністю «Історія» вступив, випускник К-ПДІ 1987 р., В.В. Малий, який працював з 1987 р. головою студентського профкому інституту. Під час навчання в аспірантурі велику допомогу у написанні дисертації надавав науковий керівник, професор М.Г. Кукуруджик. В січні 1997 р., на вченій раді Чернівецького державного університету імені Ю. Федьковича, відбувся захист дисертації на тему: «Етносоціальні процеси на Поділлі (1861-1914 рр.)». Успішний захист дисертації відкрив перспективи роботи у вищій школі, тому в 1997 р. В.В. Малиго, за наказом ректора професора А.О. Копилова, було призначено на посаду старшого викладача кафедри історії Східної Європи та археології К-ПДІ. В.В. Малий викладав курс «Історію Росії ХІХ – поч. ХХ ст.», правознавчі дисципліни. У 2002 р. отримав звання доцента [8, с.9-10].

З 1998 р. викладачі кафедри забезпечували навчально-виховний процес магістратури, що тоді відкрилася на історичному факультеті. Першими магістрантами стали: І.В. Іосіпова, В.В. Костюченко, Е.В. Крочак, І.В. Олійник, Т.Г. Цішковська та інші [2, с.30].

За ініціативою деканату історичного факультету викладачі, у тому числі кафедри, здійснили благодійні внески університетській бібліотеці (близько 2 тис. примірників). Зокрема, книги надійшли від А.О. Копилова, О.М. Завальнюка, Б.М. Кушніра, О.М. Федькова, С.А. Копилова, А.С. Хоптяра та інших. Тоді Ю.А. Хоптяр презентував бібліотеці 38 томів видання «Української повстанської армії» (Видання Торонто-Львів), а також «Літопис Української повстанської армії» в 4-х томах (Видання Торонто-Київ).

Поступово відбувалася природна ротація професорсько-викладацького складу. Пішли з життя професори кафедри Ю.М. Тарасов (1912-1995), П.Ф. Щербина (1910-2001).

Початок ХХІ ст. позначився новими здобутками професорсько-викладацького складу кафедри Східної Європи та археології. Під такою назвою кафедра функціонувала до 2003 р., проте була перейменована знову у **кафедру народів Росії і спеціальних історичних дисциплін**.

Нове тисячоліття поставило перед викладачами нові завдання в науковій та педагогічній сферах, які сьогодні успішно вирішуються. Дбаючи про матеріальну базу факультету, зусиллями ректора університету професора О.М. Завальнюка, декана історичного факультету професора С.А. Копилова та професора кафедри Ю.А. Хоптяра було створено у 2003 р. кабінет правознавства, що помітно вплинуло на якісне викладання правових дисциплін кафедри [2, с.41]. У 2008 р. на історичному факультеті запроваджено спецкурс «Історія українського конституціоналізму», який підготував професор Ю.А. Хоптяр [6, с.13].

В умовах сьогодення, коли ставляться жорсткі вимоги, щодо якісного складу викладачів кафедри, проходило інтенсивне зростання кваліфікації науково-педагогічних працівників. Оновлення назви кафедри співпало з оновленням її викладацького складу – у 2003 р. на кафедрі розпочав роботу А.А. Лубчинський. Одразу два викладачі поповнили склад кафедри у 2004 р. – В.І. Адамовський та О.Л. Баженов, а з 2007 р. – А.Л. Глушковецький. З 2002 р. працює на кафедрі старший лаборант В.Ф. Неборак, а з 2007 р. посаду завідувача науково-дослідною лабораторією археології обійняв старший лаборант В.А. Гуцал.

Молоді викладачі задовго до початку роботи на кафедрі займалися науково-дослідною роботою, що незабаром логічно завершилася захистом дисертацій. Так, у 2004 р. кандидатська дисертацію успішно захистив В.І. Адамовський «Депортація населення України в I пол. ХХ ст.: причини, наслідки, шляхи повернення на батьківщину», у 2005 р. – О.Л. Баженов «Давньоруське пониззя серед. ХІІ – середини ХІІІ ст.: соціально-економічний, військово-політичний, культурно-духовний аспекти», у 2006 р. – А.А. Лубчинський «Соціально-економічні зміни в аграрному секторі України в 20-х рр. ХХ ст.», у 2008 р. – А.Л. Глушковецький «Вибори до Державних Дум і становлення парламентаризму в Російській імперії у 1906-1917 рр. (на матеріалах Подільської губернії)».

Одним із пріоритетних напрямків діяльності викладачів кафедри залишалася археологія. Протягом початку 2000-х рр. І.С. Винокур разом із своїми учнями В.П. Мегесем, О.І. Журком проводив розкопки на місці городища літописного болохівського міста Губина, що в Старокостянтинівському районі Хмельницької області, і виявив надзвичайно цінні й цікаві знахідки щодо історичної топографії, конструкції фортифікаційних споруд, житлових будинків ХІІ-ХІІІ ст. Результати археологічного дослідження одного з важливіших центрів Болохівської землі знайшли глибокий аналіз у колективній монографії (І.С. Винокур, О.І. Журко, В.П. Мегей, В.І. Якубовський) «Літописний Губин ХІІ-ХІІІ ст. Болохівська земля» (2004).

Викладачі кафедри, її оновлений склад, підтримуючи давні традиції досягли помітних результатів у науковій діяльності, що дало можливість кілька років виборювати університетську першість. Вийшли в світ нові монографічні дослідження і навчальні посібники: І.С. Винокур «Черняхівська культура: витоки і доля», І.В. Рибак «Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921-1991 рр.)», Ю.А. Хоптяр «Основи конституційного права» (2000), А.Ф. Гуцал «Давні міри, число та календар. Матеріали курсу лекцій для студентів історичного факультету «Допоміжні історичні дисципліни» (2001), Ю.А. Хоптяр «Основи права (Курс лекцій)» (2002) [6, с.13], Ю.А. Хоптяр (у співавторстві) «Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Ярмолинецького району» (2004) [7, с.21].

За вагомий доробок в розвитку історичної науки доктор історичних наук, у 2001 р. професор І.С. Винокур був обраний академіком АНВШ України, а І.В. Рибак та В.С. Прокопчук – член-кореспондентами УАН [2, с.34].

Однак життя вносило свої корективи і після 36-літнього перебування на посаді завідувача кафедри у 2005 р. І.С. Винокур перейшов на постійну роботу до м. Києва у Славистичний університет, де очолив кафедру країнознавства. І у цей дуже короткий в часі київський період життя і науково-педагогічної діяльності, І.С. Винокур не знижував темпів роботи. Небажаючи поривати зв'язки з кафедрою історії народів Росії і спеціальних історичних дисциплін К-ПНУ, І.С. Винокур поєднував викладав курс археології на історичному факультеті. Востаннє Іон Срулевич прийїжджав до Кам'янця-Подільського 2006 р., у березні вичитав теоретичний курс з археології, а влітку, його практично, очолив чергову 43 археологічну експедицію для продовження розкопок городища с. Губин. Восени 2006 р. І.С. Винокур, через важку хворобу, відійшов у вічність...

Ректор К-ПДУ академік АНВШ України О.М. Завальнюк новим завідувачем призначив кандидата історичних наук, професора І.В. Рибак, який працював на цій посаді 12 років, до квітня 2017 р.

Новопризначений завідувач кафедрою враховуючи традиції одразу включився у роботу. Пріоритетним напрямком діяльності залишалася науководослідна робота, а також праця над проведення процедури ліцензування магістратури за спеціальністю 8.02030203 «Архівознавство», а також спеціалізацію «Правознавство». У зв'язку з цим на базі кафедри було проведено ряд конференцій самого представницького рівня. Так, міжнародні науково-практичні конференції «Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських культурних зв'язків і сучасність» пройшли 14-15 травня 2005 р. та 5-6 жовтня 2006 р.). 20-21 вересня 2012 р. з успіхом пройшла Всеукраїнська науково-практична конференція: «Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів національного архівного фонду України», яку кафедра організувала разом з керівництвом Держархіву Хмельницької області на чолі з його директором, випускником історичного факультету, кандидатом історичних наук В.Г. Байдичем [12].

Друга половина 2000-х рр. продовжувала відзначатися підготовкою та виданням все нових і нових монографій, підручників та посібників викладачами кафедри. На той час побачили світ роботи авторів: І.В. Рибак «Історія України у проблемному викладі, в особах, термінах, назвах і поняттях» (2005) [6, с.549], Ю.А. Хоптяра «Етнологія» (2005) [6, с.550], В.С. Прокопчука «Дунаєвеччина в іменах» (2006) [6, с.552], А.Ф. Гуцала «Давні календарні міри, монети та письмо» (2006), В.В. Малого «Історія народів Росії (1861-1917 рр.)» (2006), І.В. Рибак «Історія народів Росії нової доби (початок XIX-XX ст.)», І.В. Рибак «Новітня історія Росії радянської доби (1917-1941 рр.)» (2006), Ю.А. Хоптяра «Історія Росії XVIII ст.» (2006), В.І. Адамовського «Ешелони у вічність. Депортація населення України у I пол. XX ст.» (2007), В.С. Прокопчука (у співавторстві) «Дунаєвеччина в іменах: Біобібліографічний довідник» (2007), Ю.А. Хоптяра «Родовід Хоптярів» (2007), І.В. Рибак «Новітня історія радянської доби 1917-1991 рр.», І.В. Рибак «Хмельниччина. Наш край в історії України» (2007), В.В. Малого «Етносоціальні процеси на Поділлі у 1861-1914 рр.» (2008), В.С. Прокопчука «Інституалізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х рр. XX-XXI ст.: етапи, форми, напрямки діяльності» (2008), В.С. Прокопчука «Кондрацький Франц Андрійович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти», В.С. Прокопчука «Я спасіння шукав для народу (Мелентій Смотрицький в долі України)», В.С. Прокопчука

(у співавторстві) «Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту: Історичний нарис» (2008), В.О. Савчука «Досвід міжнародної діяльності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: здобутки і перспективи» (2008), І.В. Рибак «Індивідуальне фермерське господарство Поділля у добу НЕПу» (2008), В.В. Малога «Історія народів Росії XIX ст. (до 1861 р.)» (2008), Ю.А. Хоптяра «Етнологія. (2-е вид.)», Ю.А. Хоптяра «Історична термінологія» (2008) [6, с.543-582], О.Л. Баженова «Історія та культура Давньоруського пониззя» (2009), Ю.А. Хоптяра «Історична термінологія (2-е вид.)» (2009), А.Л. Глушковецького «Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії» (2010), Ю.А. Хоптяра «Етнологія. (3-є вид.)» (2010), Ю.А. Хоптяра «Селянський рух в Лівобережній Україні (березень 1917 – січень 1918 рр.)» (2010), А.А. Лубчинського «Два шляхи, два вибори» (2010), Ю.А. Хоптяра, В.І. Адамовського «Основи правознавства» (2011), О.Л. Баженова «Історія первісного суспільства» (2016) та інші.

Тривав кваліфікаційний ріст викладачів кафедри. У 2006 р. вчена рада Кам'янець-Подільського Державного університету за успішну навчально-виховну та науково-дослідну працю обрала на посаду професора кафедри Ю.А. Хоптяра [7, с.8], а в 2009 р. – В.В. Малога [8, с.10].

Викладачі кафедри не залишались осторонь відносно участі у загальнодержавних колективних історичних проектах, як, наприклад, створення енциклопедичних видань, довідників, збірників документів та інше. Так, серед багаточисельного авторського колективу істориків України та зарубіжжя 11-томної Енциклопедії історії України знаходяться професори І.В. Рибак [9, с.63-64] та Ю.А. Хоптяр [10, с.858-860]. Публікація І.В. Рибак в Енциклопедії історії України стосувалася історії м. Кам'янка-Подільського, а Ю.А. Хоптяра – по статті Столипіна П.А. та його аграрної реформи.

З часом до кінця першого десятиліття 2000-х рр. літні викладачі кафедри пішли на заслужений відпочинок а саме: В.А. Радіоненко, І.С. Філімонов, П.І. Мозолевський. Перейшли на інше місце роботи: В.О. Коротун, О.С. Озімовський, С.Б. Почапінський, В.А. Талько. На жаль перше десятиліття не обійшлося без втрат. Відійшли у вічність В.В. Малий (1960-2010), О.Т. Щур (1929-2012).

Друге десятиліття 2000-х рр. відзначалося подіями пов'язаними з модернізацією навчально-виховного процесу в світлі прийняття нового законодавства про освіту. Кафедри історичного факультету перейшли на нові програми навчання. Зникали одні навчальні дисципліни, збільшувалися години на викладання інших предметів і інше.

Чергова реорганізація кафедри припала на 2014 р., тоді, в зв'язку з агресією Росії та розв'язання гібридної війни в Криму і на Донбасі, змінилася назва кафедри, яка здобула сучасне звучання – **кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін**.

І знову втрати не обійшли колектив кафедри. 23 квітня 2017 р. після важкої і тривалої хвороби помер завідувач кафедри І.В. Рибак. Тому у травні 2017 р. за наказом ректора К-ПНУ імені Івана Огієнка професора С.А. Копилова посаду завідувача зайняв кандидат історичних наук, професор О.М. Федьков.

Нині на кафедрі працює 10 працівників із них 8 науково-педагогічних працівників: 7 штатних і 1 на умовах сумісництва. Із них 8 кандидатів наук, 2 професора, 5 доцентів, 1 старший викладач, 1 старший лаборант, 1 завідувач науково-дослідної лабораторії археології.

Склад кафедри архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін:

1. Федьков Олександр Миколайович – кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри.
2. Хоптяр Юрій Анатолійович – кандидат історичних наук, професор кафедри.
3. Гуцал Анатолій Федорович – доцент.
4. Адамовський Володимир Іванович – кандидат історичних наук, доцент.
5. Баженов Олександр Львович – кандидат історичних наук, доцент.
6. Глушковецький Анатолій Леонідович – кандидат історичних наук, доцент.
7. Лубчинський Андрій Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент.
8. Клімчук Людмила Вікторівна – кандидат історичних наук, старший викладач (за сумісництвом).
9. Гуцал Віталій Анатолійович – завідувач науково-дослідної лабораторії археології.
10. Неборак Валентина Федорівна – старший лаборант.

Кафедра забезпечує викладання 25 нормативних навчальних курсів, 4 спецкурси і спецсемінари. Викладачі кафедри проводять значну роботу щодо забезпечення навчального процесу авторськими підручниками та посібниками (В.І. Адамовський, О.Л. Баженов, А.Л. Глушковецький, А.Ф. Гуцал, А.А. Лубчинський, О.М. Федьков, Ю.А. Хоптяр). Більшість навчальних посібників рекомендовано Міністерством освіти і науки України для впровадження у навчальний процес.

Науково-педагогічний колектив та аспіранти кафедри активно займаються науково-дослідною роботою, оприлюднюють результати дослідницьких пошуків у фахових журналах та збірниках наукових праць, беруть участь у конференціях, конгресах, семінарах. Усі викладачі із високими ступенями мають свої монографії. Лише за останніх п'ять років науковий доробок членів кафедри склав понад 523 друковані аркуші. На кафедрі постійно рецензуються дисертації та автореферати дисертантів. Викладачі здійснюють наукове керівництво дисертаціями, магістерськими, дипломними, бакалаврськими, курсовими роботами.

Працівники кафедри архівознавства, спеціальних історичних та правових дисциплін систематично підвищують свою професійну майстерність. Упродовж останнього часу наковці пройшли планове підвищення кваліфікації, зокрема доцент А.Л. Глушковецький стажувався у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, професор Ю.А. Хоптяр – Прикарпатському державному університеті імені Василя Стефаника та інші.

Кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правових дисциплін неодноразово виборювала першість серед більш ніж 40 кафедр нашого університету, але попри вагомі здобутки, колектив кафедри не зупиняється на досягнутому. Так, не в останню чергу, завдяки напруженій роботі викладачів кафедри, нещодавно нашому університету вдалося успішно завершити процедуру ліцензування магістратури за спеціальністю 8.02030203 «Архівознавство», а також спеціалізацію «Правознавство».

Таким чином, сучасна кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін, крокуючи в ногу з історією університету, історичного факультету пройшла славний історичний шлях, а її попередніми періодами та названими були:

1. Кафедра історії народів Росії – 1952-1956 рр. (завідувач І.С. Зеленюк).
2. Кафедра історії – 1956-1968 рр. (з 1962 р. завідувач Л.А. Коваленко).
3. Кафедра історії СРСР і УРСР – 1969-1991 рр. (завідувач І.С. Винокур).
4. Кафедра історії Східної Європи та археології – 1991-2003 рр. (завідувач І.С. Винокур).

5. Кафедра історії народів Росії – 2003-2014 рр. (завідувачі: І.С. Винокур, І.В. Рибак).
6. Кафедра архівознавство, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін – 2014-2017 рр. (завідувачі: І.В. Рибак, О.М. Федьков).

В історії кафедри чимало яскравих здобутків, проте попереду нелегка праця, спрямована на підготовку висококваліфікованих кадрів: істориків, археологів, архівістів, правовиків.

Список використаних джерел:

1. Рибак І.В. Кафедра історії народів Росії і спеціальних історичних дисциплін: здобутки та перспективи / І.В. Рибак // Кліо. – 2012. Спецвипуск.
2. Копилов С.А. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету / С.А. Копилов, В.В. Газін. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 76 с.
3. Іон Винокур: подвижництво в освіті і науці: науково-документальне та бібліографічне видання / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, наукова бібліотека, кафедра історії народів Росії і спеціальних історичних дисциплін ; [укл.: О.М. Завальнюк, В.С. Прокопчук, О.Б. Комарницький]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 228 с.
4. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – Т. 1. – 796 с.
5. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 2. – 928 с.
6. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка у добу незалежної України / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарницький. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 928 с.
7. Юрій Анатолійович Хоптяр (до 55-річчя від дня народження і 35-річчя науково-педагогічної діяльності) : біобібліографічний покажчик / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка ; [редкол.: С.А. Копилов, Л.В. Клімчук (відп. ред.) та ін. ; укладачі: В.Г. Байдич, О.Г. Погорілець]. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Звольейко Д.Г., 2016. – 52 с. (Серія «Постаті в освіті і науці»; вип. 22)
8. Василь Малий – людина, педагог, вчений / уклад. О.Б. Комарницький. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 60 с.
9. Енциклопедія історії України : в 10 т. / авт. В.А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2007. – Т. 4. Ка-Ком. – 518 с.
10. Енциклопедія історії України : в 10 т. / авт. В.А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 9. Прил. – 929 с.
11. Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область : у 26 т. – К. : УРЕ, 1971. – 706 с.
12. Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів Національного архівного фонду України: науковий збірник за підсумками Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 20-21 вересня 2012 р. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – 388 с.

The process of the department foundation, formation and the development of the modern department of Archaeology, Special historical and Jurisprudence subjects are investigated, the lecturers staff of the department, scientific, educational and methodical achievements are characterized.

Key words: investigation, scientists, department, historical faculty, stuff of the department, reorganization, scientific works, scientific conferences.

Отримано: 20.12.2017